

Леся ПОПЕРЕЦЬКА

ДРЕВНЯ ЦЕРКВА НА СУРМИЧАХ

Відображення української національної культури, її духовності відбувається через глибоке осмислення давніх традицій народу. Їх корінням є також пам'ятки дерев'яної

храмової архітектури. І хоча час невблаганний до такого нетривкого матеріалу, як дерево,

все ж окремі з цих споруд збереглися до наших днів у своїх автентичних формах, і в силу

багатьох історичних обставин ці реліквії залишилися хранителями найдавніших і глибинних традицій українського храмобудування, національної культури. Такою пам'яткою дерев'яної храмової архітектури у Дубні, на Сурмичах, є старовина Свято-

Георгіївська церква, збудована у 1700 році на кам'яному фундаменті, тридільна, трибанна,

надзвичайно оригінальних пропорцій, така присадкувата, що аналогій не знайдено навіть

у волинських майстрів, які так полюбляли цю особливість.

Будівництву церкви передували довгі приготування. Перше – це вибір місця. Адже навкруги болото, ліс, вода. Від Замку на схід вела єдина дорога, яка зв'язувалася із

навколишніми невеликими поселеннями, що ховалися поміж пагорбів, десь за шість

верств від Сурмич. На сухому пагорбі, оточеному деревами, неподалік Ікви розпочалися

роботи, які велися довго і наполегливо.

22 липня 1700 року, при напливі численних сімей парафіян, князівської знаті, священнослужителів з навколишніх монастирів і храмів, була освячена церква, якій дали

ім'я Великомученика Георгія Побєдоносця. У цей час земля належала князю Михайлу

Любомирському. Право на фундуші, яке давало можливість користуватися всіма землями

і в млинах молоти збіжжя без черги і мірчука, було надане 1761 князем Олександром

Сангушком. Церкві належали сінокоси за передмістям Сурмичі (на острові, і біля села

Панталія.) Священнослужителі підтримували зв'язок з парафіянами, які проживали у

віддалених населених пунктах, у гористій місцевості. Для об'їзду парафії не завжди

вистачало коней, тому часто виручали самі селяни, які власними силами обслуговували

притч церкви.

12 жовтня 1866 року священний Синод своїм указом повідомив циркулярно про необхідність складання церковно-парафіяльних літописів. Це мало науково-історичні і

чисто практичні цілі. Такий літопис був заведений і в Георгіївській церкві. У ньому записувалися усі важливі події в парафії. В II пол. XIX ст. церква вже була наповнена всім

необхідним начинням. Значною подією в церкві став 1869 рік, тоді було завершено

будівництво двоповерхової дерев'яної дзвіниці. Зараз на дзвіниці сім дзвонів різного розміру, ваги та віку, ззовні обрамлені орнаментом. Найстаріший дзвін важить 185 кілограм, встановлений у 1727 році. Свого часу він був дзвоном у годиннику на вежі Дубенського замку і подарований церкві управителем маєтку графині Є. Шувалової.

Найбільший дзвін, вагою 237 кг, відлитий у 1884 році. Ще є два малі дзвони, вагою 16 та 25 кг, відлиті у 1936 році в місті Станіславі замість двох розколотих (1732 і 1746р.р.). На дзвонах є напис чорною фарбою: « До станції ”Дубно” » польською мовою. Коли виникла загроза окупації міста австрійськими військами, за вказівкою місцевої влади, дев'ять дзвонів на початку липня того ж року були евакуйовані до Києва. 29 серпня 1915 року австрійці зайняли центр міста до річки. 4 червня 1916 року, внаслідок Брусилівського прориву, ворог залишив місто. Всі евакуйовані повернулись назад. Доля ж дзвонів ускладнилась. Згідно Ризької мирної угоди вони були передані у Варшаву. В 1923 році 4 з них привезли на залізничну станцію Дубно. На фургоні, прикрашеному квітами і вінками, вони урочисто повернулись на своє місце. Через 2 роки повернувся ще один дзвін, а доля інших невідома.

Парафія до 80-их років XIX ст. складалася з трьох населених пунктів: Сурмичі, Гірники, Злинець. А вже з 1885 року в метричних книгах знаходимо записи здійснення треб з села Здовбиця.

До православної церкви наvertалися віруючі інших віросповідань. Престольний празник у парафії був встановлений на 6 травня – день святого Великомученика Георгія.

На початку XX ст. сталися зміни на краще і в освітній діяльності церкви. Раніше на Сурмичах не було школи, хоча поблизу працювали міське училище і дві церковно-парафіяльні міські школи. Для сіл Георгіївської парафії 1909 року збудували міністерське однокласне народне училище у селі Здовбиця, де законовчителем працював настоятель Свято-Георгіївської церкви Йосип Іванович Ящевський.

У парафії було 2 кам'яні каплиці. Одну побудували у 1897 р. на старому сурмицькому кладовищі. Вона увічнювала пам'ять Олександра III і мала форму восьмикутника. Каплиця могла служити вівтарем для кам'яної церкви в майбутньому.

Другу каплицю, на цвинтарі приписного села Злинець, збудував на власні кошти міщанин Максим Гордієвич 1902 року. Вона називалась Казанською. Максим проживав у селі Здовбиця. Далі планував з односторонніми розширити каплицю, побудувавши церкву. Але не побудували, бо там знаходилися поховання, зокрема, могила Максимового діда. І аж у

1991 році на кошти парафіян і місцевого колгоспу був прибудований храм на честь Преподобного Онуфрія. Там, де зараз знаходиться вівтар, була колишня каплиця.

Церкву

будували жителі сіл Здовбиця і Злинець. Деякі ікони малював Володимир Ковальчук із Здовбиці. Серед них є такі: «Свята Трійця», «Воскресіння», «З'явлення Марії Магдалини

Ісусу», «Ісус і Марія», «Голгофа». Із селян Здовбиці і Злинця у 1992 році утворена нова

самостійна громада, яка перейшла під юрисдикцію УПЦ КП, останні парафіяни залишилися у складі Свято-Георгіївської церкви.

У 1999 році в селі Гірники також була зареєстрована самостійна громада.

Невеличку

каплицю на цвинтарі реконструювали під храм. У 2001 році будівництво було завершено і архієпископ Варфоломій освятив його, як храм рівноапостольної княгині

Ольги УПЦ (МП), провівши Божественну Літургію.

Повертаючись знову до Георгіївської церкви, варто зазначити, що священик і притч постійно зміцнювали християнську віру серед парафіян. Рік у рік, протягом десятиліть

вносяться звітні дані про притч, землю. У церкві опис церковного майна було заведено ще

1827 року з усіма вимогами канцелярської справи і скріплені підписами і печатками Волинської духовної консисторії. Копії метричних книг велися з 1847 року.

Георгіївська церква була спочатку в тилу подій Першої світової, громадянської воєн.

Тут відправляли релігійні треби солдати, офіцери місцевого гарнізону та їх сім'ї. В роки

війни тут слухали Богослужіння воїни Центральної Ради, Гетьманату, Директорії.

Перехід Волині під владу Польщі, після Ризької мирної угоди 1921 року, торкнувся всіх сторін життя населення Дубенщини. Поряд з проведенням нових напрямів у економічному, політичному, культурному, національному розвитку влада намагалась

підпорядковувати собі і церкву. На кожну церкву заводилась реєстраційна картка, в якій

вказувалась назва парафії, церкви, дата і ким побудована, чи перебувала в унії, штатна чи

філіал, архітектурний стиль храму та інші дані. В картці польською мовою про православну Георгіївську церкву на Сурмичах, по вулиці Церковній, 13 (а тепер вул. Садова) вказувалось: побудована в 1700 році на кам'яному фундаменті, дерев'яна, не

золочена, стиль бароко, самостійна, штатна, чинна, стан церкви задовільний.

Георгіївська церква продовжувала діяти у 20-30 рр. під _____ окупацією Польщі.

Притч

намагався дотримуватись позиції невтручання у політичну боротьбу, але захищав православ'я перед натиском інших віросповідань.

Друга половина 20-их відзначалась подальшим посиленням діяльності притчу серед

парафіян сіл Злинець, Здовбиця, Гірники. Незважаючи на супротив властей, священик

відвідує парафіян у Різдв'яно-Хрещенські свята та інші.

У 1935 році на Сурмичах працювала семикласна школа і двокласна, з чотирма відділами, у селі Здовбиця. Проповіді перед учнями велися українською мовою.

Перевірка документів церкви не виявила крамоли після встановлення радянської влади, у вересні 1939 року. У 1940 році метричні книги, за розпорядженням влади, були здані в міське бюро

ЗАГС. А після його ліквідації, 22 червня наступного року, всі записи відновлено.

Цей

процес проходив шляхом опитування парафіян, їх заяв, особистих записів притчу.

22 червня 1941 року фашистська Німеччина напала на Радянський Союз. На

Дубенщину у перші години війни впали ворожі бомби. Розпочалися воєнні будні.

Німецькі окупанти встановлювали свої порядки. Вони вирішили паспортизувати

населення, вимагаючи довідки із зазначенням дати і місця народження. Такі

довідки

видавала церква.

У 1959 році на Дубенщині пройшла масова інвентаризація церков та їх нерухомого

майна. Був складений оціночний акт і на Георгіївську церкву та на інші будівлі. З

обмірів

випливає, що загальна корисна площа церкви становила 117,3 кв. м. Вона на

кам'яному

фундаменті, стіни дерев'яні, з брусів. Дах складної конструкції, критий

оцинкованою

бляхою, підлога з дощок. Вікна глухі з одинарним склом, двері двопалі. Всередині

церква

розписана і вимальована. Дзвіниця двоповерхова, на кам'яному фундаменті, стіни

з

дерев'яних брусів. Дах складної конструкції, підлога з дощок, двері двопалі. З 1962

року

до 1970 року церква була закрита, тому віруючі зверталися за виконанням

релігійних треб

до сусідніх парафій.

Георгіївська церква і нині залишається дерев'яною.

У церкві – великої мистецької цінності іконостас. Є дві ікони, розміщені з обох боків

Царських Воріт, написані відомим українським художником кін. XVII – поч. XVIII ст.

Іовом Кондзелевичем, який є одним із найяскравіших постатей в історії

українського

малярства. Був молодшим сучасником видатного іконописця І. Рутковича і

старшим за В.

Петрановича, займаючи між ними проміжне місце.

Постановою Ради Міністрів України № 442 від 6 вересня 1979 року церква

охороняється державою як пам'ятка історії та культури. Це засвідчує й охоронна

дошка на

паперті.

У 2010 році громада відзначила 310-річчя заснування Свято-Георгіївського храму.

Відносно недавно стали відомими історичні дані, які вказують на існування

старішої церкви.

У _____ відділі стародруків Національної бібліотеки ім. Вернадського зберігається

Євангеліє, видане у Львівській друкарні 1670 року. На його сторінках є дарчий

напис,

який засвідчує, що цю книгу купив у 1681 році Павло Хацинин з Дубна, коли

перебував у

Стамбулі, для храму Святого Великомученика Георгія у передмісті Сурмичі. Напис

вказує

на те, що Свято-Георгіївська церква на Сурмичах існувала в час купівлі книги і сам

Павло

знав про це, тому цілеспрямовано прагнув подарувати Євангеліє до вказаного храму. Даний факт поглиблює історію церкви на передмісті Сурмичі і говорить про те, що церква, яка була збудована у 1700 році і знаходиться там донині, мала свою попередницю.

Джерела і література

1. Моліс М. 900-ліття православ'я на Дубенщині. – Дубно, 2000. – с. 47-48.
2. Рожко В. Православні святині історичної Волині. – Луцьк, 2009. – с.163-167.
3. Савчук П. Дубенська Георгіївська церква на Сурмачах // історичний нарис. – Рівне 2000.
4. Шамрай Маргарита. Маргіналії в стародруках кириличного шрифту 15-17 ст. з фонду національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського. – К., 2005. – с. 108.

Євангеліє друк. 1670 р., що знаходилося у Сурмицькій церкві